

громадянина, розвиток соціальної та громадянської компетентності учнів.

Практичне втілення НЗЛ в освітньому процесі можливе через навчання учнів на трьох рівнях: 1) засвоєння знань про громадянську відповідальність («навчання про»); 2) розвиток розуміння і ставлення до громадянської відповідальності («навчання для розвитку розуміння та ставлень»); 3) здобуття практичного досвіду громадянської відповідальності («навчання через досвід») [1]. Це освоюється учнями через колективну діяльність, що розвиває готовність до взаємодії, навички співпраці, толерантність щодо різноманітних способів діяльності та думок тощо.

Аналіз програми курсу «Громадянська освіта» показує, що він має великий потенціал для реалізації НЗЛ «Громадянська відповідальність». Так, програмою передбачено формування в учнів: умінь: висловлювати власну думку, слухати і чути інших, оцінювати аргументи та змінювати думку на основі доказів; аргументувати та відстоювати свою позицію; ухвалювати аргументовані рішення в життєвих ситуаціях; співпрацювати в команді, виділяти та виконувати власну роль в командній роботі; аналізувати власну економічну ситуацію, родинний бюджет, користуючись ... методами; орієнтуватися в широкому колі послуг і товарів на основі чітких критеріїв, робити споживчий вибір тощо; ставлень: ощадливість і поміркованість; рівне ставлення до інших незалежно від статків, соціального походження; відповідальність за спільну справу; налаштованість на логічне обґрунтування позиції без передчасного переходу до висновків; повага до прав людини, активна позиція щодо боротьби з дискримінацією тощо [1].

Реалізація НЗЛ «Громадянська відповідальність» потребує від учителя зміни методів навчання учнів. Для інтегрування завдань виховання свідомого та активного громадянина в навчальні цілі кожного предмета слід змінити фокус навчання у бік практики, інтерактивності та функціональності [3, с. 19]. Не менш важливими для впровадження НЗЛ «Громадянська відповідальність» є: готовність учителя реалізовувати своє право на академічну автономію у поєднанні із зміцненням автономії школи; спільні зусилля всіх учителів і тісна міжпредметна взаємодія під час реалізації змісту навчання; зміни в організації діяльності школи як інституції. ■

#### ЛІТЕРАТУРА

5. Громадянська освіта. Навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів. URL : <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58875/>.
6. Наскріпні змістові лінії. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/naskrizni-zmistovi-liniyi>.
7. Нова українська школа: основи Стандарту освіти. Львів, 2016. 64 с.
8. Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С. 18–20.
9. Ремех Т.О. Суть і структура громадянської компетентності учня Нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 34–41.

**Хорошковська Тетяна Петрівна,**

*науковий співробітник  
відділу навчання мов національних меншин  
та зарубіжної літератури  
Інституту педагогіки НАПН України*

## МОНІТОРИНГОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВИТИ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ МОДЕРНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ УКРАЇНИ

Визначення напрямів модернізації шкільної освіти України потребує об'єктивної інформації про її рівень порівняно з рівнем освіти в інших країнах світу. Один з основних шляхів отримання такої інформації — проведення моніторингових досліджень якості освіти.

З 15 квітня по 16 травня 2018 року в усіх регіонах України Українським центром оцінювання якості освіти (УЦОЯО) вперше проведено загальнодержавне моніторингове дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи». У ньому взяли участь 9 тисяч 884 учні 486 четвертих класів 366 закладів загальної середньої освіти з усієї України. За словами заступника директора УЦОЯО Т. Вакуленко, вибірка учасників дослідження

формувався таким чином, щоб у ній були представлені всі типи шкіл усіх регіонів України [4].

Мета проведеного моніторингу — «оцінити стан сформованості читацької та математичної компетентностей і зафіксувати результати навчальних досягнень випускників початкової школи напередодні впровадження нового стандарту початкової освіти, а також системно відслідковувати в наступних циклах зміни, що відбуватимуться після запровадження нових підходів до навчання, аби оцінити перебіг освітньої реформи і, за потреби, скоригувати її» [5].

Зміст та інструментарій моніторингового дослідження стану сформованості читацької та математичної компетентностей в учнів, які завершують навчання в початкових класах закладів освіти України, було розроблено з урахуванням:

1) положень Державного стандарту початкової освіти 2011 р. та Державного стандарту початкової освіти 2018 р.;

2) чинних освітніх програм для початкової школи;

3) досвіду міжнародних порівняльних досліджень, зокрема PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study), спрямованого на оцінювання читацької грамотності учнів, які здобули початкову освіту, і TIMSS (The Trends in International Mathematics and Science Study), спрямованого на оцінювання навчальних досягнень із математики учнів 4-х класів;

4) методичних напрацювань вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі вимірювання читацької та математичної компетентностей [2, с. 16; 3, с. 31].

Під час дослідження учні четвертих класів виконували тестові завдання з математики й читання та заповнювали анкети. Так, одні класи робили тест із математики, інші — з читання. Тобто кожен учень виконував лише один тест і, відповідно, працював з однією анкетною — або з математики, або з читання. У кожному тесті було дві частини; учні працювали упродовж двох уроків тривалістю по 40 хвилин з 15-тихвилинною перервою [4].

Випускники 4-х класів відповідали на тестові запитання щодо інформації, поданої в текстах різних типів: художніх (фрагменти з творів художньої літератури, невеликі оповідання тощо), інформаційних (буклети, інформаційні листки тощо) і пізнавальних (тексти про природу, культуру, науку й технології тощо). Завдання з математики перевіряли знання і вміння школярів з таких

розділів, як: «Числа і вирази», «Геометричні фігури і геометричні величини», «Вимірювання», «Робота з даними» [5].

За допомогою анкет відстежували зв'язок між результатами моніторингу й умовами, у яких живе й навчається кожна дитина, з метою з'ясування чинників, що впливають на якість знання учнями навчального предмета і сформованість певних компетентностей [4].

Передбачається, що наступні цикли дослідження відбуватимуться кожні два роки (у 2020, 2022 та 2024 роках).

Як повідомляється на сайті Українського центру оцінювання якості освіти [1], дані, одержані за підсумками проведеного моніторингового дослідження, дадуть можливість визначити рівень сформованості читацької та математичної компетентностей у випускників початкової школи, які навчались за старим Державним стандартом початкової освіти й старими навчальними програмами. Ця інформація в наступних циклах дослідження буде використана для порівняльного аналізу показників, визначення тенденцій і змін, що матимуть місце в результаті запровадження нового Державного стандарту та нових програм, прийнятих на його основі. ■

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна інформація. Український центр оцінювання якості освіти [Електронний ресурс]. URL : <http://testportal.gov.ua/zagalna-informatsiya-pochatkova/>.
2. Звіт про результати першого циклу загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти» 2018 р. Частина II. Математика / Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2019. 169 с. [207 с. із додатками]. URL : [http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/2019\\_ZVIT\\_MDYAPO\\_MATEMATYKA.pdf](http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/2019_ZVIT_MDYAPO_MATEMATYKA.pdf).
3. Звіт про результати першого циклу загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти» 2018 р. Частина III. Читання / Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2019. 252 с. [340 с. із додатками]. URL : [http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/2018\\_ZVIT\\_MDYAPO\\_CHYTANNYA\\_Sajt-1.pdf](http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/2018_ZVIT_MDYAPO_CHYTANNYA_Sajt-1.pdf).
4. Онищенко О. Тетяна Вакуленко: «Ми проводимо дослідження якості початкової освіти, якого на загальнодержавному рівні ніколи раніше не проводилося». *Дзеркало тижня. Україна*. № 21. URL : <https://dt.ua/EDUCATION/tetyana>

vakulenko-mi-provodimo-doslidzhennya-yakosti-pochatkovoyi-osviti-yakogo-na-zagalnoderzhavnomu-rivni-nikoli-ranishe-ne-provodilosya-279503\_.html.

- У травні проведуть перший моніторинг якості початкової освіти. URL : <http://nus.org.ua/news/u-travni-provedut-pershij-monitoryng-yakosti-pochatkovoyi-osvity/>.

### Шевченко Світлана Миколаївна,

*кандидат педагогічних наук,*

*старший науковий співробітник,*

*старший науковий співробітник відділу історії*

*та філософії освіти Інституту педагогіки НАПН України*

## РОЗВИТОК НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИХ ЗАКЛАДІВ ДЛЯ ДІТЕЙ

### ІЗ ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

#### В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ (1991–2000)

Після здобуття Україною незалежності розпочався новий етап розвитку українського суспільства. За роки незалежності в Україні створені правові основи державної національної політики, яка будується на принципах рівності соціальних, культурних прав і свобод усіх громадян, що знайшли відображення в Декларації прав національностей України (1991), Законах України «Про освіту» (1991, 2017), «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991, 2004), «Про загальну середню освіту» (1999), «Про охорону дитинства» (2001), «Про освіту осіб, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (спеціальну освіту)» (2007), Конституції України (1996), Національної доктрини розвитку освіти (2002) та ін. Глибоке осмислення проблеми історії розвитку дітей із особливими потребами, які проживають на теренах України, зумовлене необхідністю розробки практичних рекомендацій з формування програм для дітей із порушеннями слуху, зору, інтелектуальних вад тощо, підготовки законодавчих і нормативних актів, створення сприятливих умов для них в українському суспільстві.

Історіографічний аналіз показав, що у різні часи дослідники зверталися до проблеми розвитку навчально-виховних закладів для дітей із особливими потребами в УРСР. Зокрема, такі науковці, як В. Засенко, Є. Синьов, С. Кульбіда, С. Литовченко, О. Таран-

ченко, С. Федоренко, М. Ярмаченко та ін. Питання теорії і історії організації спеціального навчання і виховання дітей з порушенням слуху і глухих, завжди були предметом багатьох досліджень (В. Бондаря, В. Засенка, Є. Синьова, В. Шевченка, Л. Фомічової, М. Ярмаченка та ін.).

З'ясовано, що в 1991–2000 рр. функціонувала досить розгалужена і диференційована система навчально-виховних (корекційних) закладів, реабілітаційних і медико-педагогічних центрів, навчально-виховних комплексів, спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів), спеціальних (корекційних) класів при середніх закладах освіти. Спеціальні школи були триступневими: «1 ступінь — початкова школа, що забезпечує початковий рівень загальної середньої освіти; 2 ступінь — основна школа, що забезпечує неповну загальну середню освіту; 3 ступінь — старша школа, що забезпечує повну загальну середню освіту» [2, с. 3]. Відповідно до особливостей психофізичного розвитку дітей функціонували такі основні види спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів): **для глухих дітей** — I–III ступенів (I ступінь — підготовчий клас, 1–4 класи, II ступінь — 5–10 класи, III ступінь — 11–13 класи); **дітей зі зниженим слухом** — I–III ступенів (I ступінь — підготовчий клас, 1–4 класи, II ступінь — 5–10 класи, III ступінь — 11–13 класи); **сліпих дітей** — I–III ступенів (I ступінь — підготовчий клас, 1–4 класи, II ступінь — 5–10 класи, III ступінь — 11–13 класи); **дітей зі зниженим зором** — I–III ступенів (I ступінь — підготовчий клас, 1–4 класи, II ступінь — 5–10 класи, III ступінь — 11–13 класи); **дітей з порушеннями опорно-рухового апарату** — I–III ступенів (I ступінь — підготовчий клас, 1–4 класи, II ступінь — 5–10 класи, III ступінь — 11–13 класи); **дітей з тяжкими порушеннями мовлення** — I–II ступенів (I ступінь — підготовчий клас, 1–4 класи, II ступінь — 5–10 класи); **дітей із затримкою психічного розвитку** — I–II ступенів (I ступінь — підготовчий клас, 1–4 класи, II ступінь — 5–9 класи); **розумово відсталих дітей** — I–II ступенів (I ступінь — підготовчий клас, 1–4 класи, II ступінь — 5–9 (10) класи) [2, с. 5]. Встановлено, що в 1990/91 н.р. кількість I–III ступеня спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів), на початок навчального року складала 10318 (навчалася учнів 5821) у 1995/96 н.р. їх було — 11612 (6005), а в 2000/01 н.р. їх кількість збільшилася до 12157 (5764); 1990/91 н.р. кількість I–III ступеня шкіл соціальної реабілітації складала — 411 (85) у 1995/96 н.р.— 398 (69) і в 2000/01 н.р. шкіл